

Ks. Janusz Kręcidło MS

UKSW Warszawa

POJEDNANIE Z BOGIEM W Rz 5, 9-11

JAKO KLUCZOWY ELEMENT

PAWŁOWEGO KERYGMATU

3

O ZBAWIENIU LUDZKOŚCI

W CHRYSZTUSIE

Idea pojednania jest reprezentowana w Liście do Rzymian przez czasownik *καταλλάσσω* oraz rzeczownik *καταλλαγή*. Koncentracja tych morfemów występuje w kluczowym dla interpretacji tego listu fragmencie Rz 5, 1-11¹. W tekście tym tematyka pojednania stanowi element Pawłowego kerygmatu, skierowanego do wspólnot Kościoła w Rzymie. Jest to kerygmat o zbawieniu, które dokonało się poprzez krzyżową ofiarę Chrystusa. Każdy, kto przyjmuje wiarę w Chrystusa, staje się beneficjentem daru pojednania z Bogiem, będącego owocem tej ofiary. Pawłowy kerygmat nie ogranicza się jednak tylko do przeszłości i teraźniejszości. Istotnym jego elementem w Rz 5, 1-11 jest chrześcijańska nadzieja udziału w życiu Chrystusa zmartwychwstałego. Chociaż pismo Pawłowe jest adresowane do kon-

1 Poza tym fragmentem odnotowujemy tylko jedno wystąpienie rzeczownika *καταλλαγή* w Rz 11, 15 i ani jednego wystąpienia czasownika *καταλλάσσω*.

kretnych wspólnot i jest odpowiedzią na ich dylematy, to jednak, jak to zostanie ukazane, przedstawiona tutaj nauka o pojednaniu z Bogiem ma wymiar uniwersalistyczny, i jest aktualna dla każdego człowieka, w każdym miejscu i czasie. Niniejszy artykuł proponuje analizę idei pojednania w szerszym kontekście Pawłowej argumentacji kerygmatycznej.

Na poziomie słownictwa tematyka pojednania występuje w Liście do Rzymian w sposób najbardziej wyrazisty w 5, 10-11: „Jeżeli bowiem, będąc nieprzyjaciółmi, **zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna**, to tym bardziej, **będąc już pojednani, dostąpimy zbawienia przez Jego życie**. I nie tylko to – ale i chlubić się możemy w Bogu przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, przez którego **teraz uzyskaliśmy pojednanie**”. Wersety te stanowią zakończenie perykopy 5, 1-11, która pełni w strukturze Listu do Rzymian funkcję podsumowującą dla pierwszych czterech rozdziałów². Jednocześnie jest ona rodzajem wstępu do rozdziałów 5 – 8. Jest to więc sekcja pomostowa, która zbiera wszystkie zasadnicze tematy pierwszych ośmiu rozdziałów Listu do Rzymian³. Zanim przystąpimy do szczegółowych analiz językowych należy sobie uświadomić, że Pawłowe nauczanie o pojednaniu w Liście do Rzymian nie jest w nim zagadnieniem peryferyjnym, lecz jest zintegrowane z kluczowymi tematami argumentacji Apostoła. W rozdziałach 1 – 4 Paweł rozwija tematykę wiary, jako środka potrzebnego do otrzymania usprawiedliwienia. Natomiast w rozdziałach 5 – 8 jego argumentacja idzie w kierunku ukazania podstaw nadziei zbawienia dla tych, którzy przyjęli wiarę w Chrystusa⁴.

Zob. M. Wolter, *Rechtfertigung und zukünftiges Heil: Untersuchungen zu Röm 5:1–11*, BZNW 43: Berlin, 1978, 207–216. Dyskusję egzegetów na temat funkcji piątego rozdziału w strukturze Rz przedstawia: J.A. Fitzmyer, *List do Rzymian*, w: *Katolicki komentarz biblijny*, red. wyd. polskiego W. Chrostowski, Vacatio: Warszawa 2004, 1279-1280.

Por. R.P. Martin, *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*, Atlanta 1981, 138; G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia (List św. Pawła do Rzymian)*, w: J. Frankowski – S. Mędała, *Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, WMWKB 9: Warszawa 1997, 331.

Zob. J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. wyd. polskiego W. Chrostowski i in., Verbinum: Warszawa 2000, 1428.

Jak wyglądają powiązania 5, 1-11 z szerszą strukturą listu?⁵ W wersetach 1-9 przedstawiony jest główny temat całego Rz, którym jest sprawiedliwość Boża płynąca z wiary (δικαιοσύνη θεοῦ ἐκ πίστεως). Temat ten został wprowadzony w 1, 17 i był rozwijany konsekwentnie przez Apostoła, zwłaszcza we fragmencie 3, 21 – 4, 25⁶. Fragment 5, 9-10 należy odnieść strukturalnie do 1, 16⁷. Powstaje w ten sposób inkluzja, sugerująca odczytanie objętej przez nią części listu w kontekście tematyki zbawienia, która na poziomie leksykalnym nie pojawia się pomiędzy wersetami 1, 16 i 5, 9⁸. Struktura Rz wyznacza nam więc optykę odczytania tematu pojednania wprowadzonego przez Pawła w 5, 10-11: należy go analizować w kontekście dwóch innych tematów, kluczowych dla dotychczasowej argumentacji Apostoła, mianowicie, Bożej sprawiedliwości (usprawiedliwienia) i zbawienia.

Jeśli chodzi o wewnętrzną strukturę perykopy 5, 1-11, tekst ten zdradza ślady bardzo starannej kompozycji⁹. Wersety 9-11 odwołują się tematycznie do wersetów 1-3. Widać to doskonale na poziomie leksykalnym: w ww. 1 oraz 9 powtarza się imiesłów δικαιοθέντες (usprawiedliwieni); jednostki tekstu składające się z ww. 1-2 i 9-11 zawierają sformułowania z przyimkiem διὰ, odsyłającym do tematyki zbawienia wierzących poprzez krzyżową/męczeńską śmierć Chrystusa: διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (przez Pana naszego Jezusa Chrystusa: w. 1), ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ σωθῆσόμεθα δι' αὐτοῦ (w Jego krwi będziemy zbawieni przez Niego:

5 Na temat powiązania 5, 1-11 z kontekstem uprzednim Rz zob. R.P. Martin, *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*, 136-137.

6 Zob. J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, WBC 38a: Dallas 1988, lxiii. 47. 242n.

7 Współczesna egzegeza słusznie wskazuje, że Rz 1, 16-17 stanowi hermeneutyczny klucz do odczytania całego Listu do Rz (jego „propositio”), a zwłaszcza rozdziałów 1 – 8. W tym kontekście powiązania Rz 5, 1-11 z 1, 16-17 nabierają szczególnej wagi. Na temat funkcji Rz 1, 16-17 w strukturze listu zob. np. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, 301-302. 310-311; S. Witkowski, *Rz 1, 16-17 jako główna teza Listu do Rzymian*, RBL 2 (2006), 97-104.

8 Szerzej na temat powiązania Rz 5, 1-11 z poprzednimi rozdziałami zob. J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 242n.

9 Szczegółową strukturę perykopy Rz 5, 1-11 zob. R.P. Martin, *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*, 140-143; J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, 1428.

w. 9); w wersetach 2 i 3 oraz 11 pojawia się tematyka chlubienia się wyrażona poprzez czasownik *καυχάομαι*; w wersetach 3 oraz 11 występuje identyczne sformułowanie *οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καί* (nie tylko, lecz także), w powiązaniu z czasownikiem *καυχάομαι*¹⁰.

Najmniejszą jednostką strukturalną, w której zawarte są Pawłowe wypowiedzi na temat pojednania w wersetach 10 i 11, stanowi fragment 5, 9-11. Ukazaliśmy już współzależności, w które wchodzi poszczególne wypowiedzi z ww. 9-11, w ramach perykopy 5, 1-11. Obecnie chcemy poddać wersety 9-11 szczegółowej analizie w kontekście tematyki pojednania. Wyrażenie *πολλῶ μάλλον* (o ile bardziej)¹¹, występujące na początku wersetu 9, odnosi treść zawartą w wersetach 9-11 do uprzedniej argumentacji Pawła na temat usprawiedliwienia dzięki wierze, którego skutkiem jest pokój z Bogiem (5, 1). Ten obecny stan wierzących jest owocem krzyżowej ofiary Chrystusa (5, 6-8). Wersety 9-11 przenoszą wzrok chrześcijan rzymskich z przeszłości i terażniejszości w przyszłość, na co wskazuje zastosowany przez Pawła spójnik łączności współrzędnej *οὖν*, wiążący nauczanie o pojednaniu z ww. 9-11 z kontekstem uprzednim¹². Ofiara krzyżowa Chrystusa ma tym bardziej (*πολλῶ μάλλον*) skutkować w odniesieniu do przyszłego zbawienia wierzących (w. 9). Paweł podkreśla, że usprawiedliwienia jest już faktem dokonany i że dokonało się ono we krwi Chrystusa (*δικαιωθέντες ὑν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ*). Apostoł i adresaci są więc beneficjentami usprawiedliwienia, które raz na zawsze (*participium aoristi passivi δικαιωθέντες*) dokonało się we krwi Chrystusa. Aoryst *δικαιωθέντες*, w połączeniu z przysłówkiem *ὑν* (teraz) oraz z występującym w dalszej

- 10 Na temat innych cech charakterystycznych wewnętrznej budowy fragmentu Rz 5, 1-11, zob. C. D. Myers, *The Place of Romans 5:1-11 within the Argument of the Epistle*, Princeton 1985, 28-34, 52-53, 182-185.
- 11 Wielu egzegetów widzi tutaj przykład retorycznej zasady rabinackiej קל וחומר (a minori ad majus), polegającej na przechodzeniu od „lżejszego” do „cięższego” argumentu. Zob. np. H. L. Strack – P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, Bd. 3, München 1974, 223-226. W piątym rozdziale Paweł używa czterokrotnie tego wyrażenia (ww. 9, 10, 15, 17).
- 12 Na napięcie pomiędzy przeszłością a przyszłością zbawienia w Rz 5, 1-11 zwraca również uwagę: J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, 1428.

części wersetu futurum σωθησόμεθα (zostaniemy zbawieni) ukazuje zbawienie dokonane w Chrystusie jako proces obejmujący przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Wyrażenie ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ odwołuje się wyrażenie do 5, 1 oraz do 5, 6-8, gdzie Apostoł przekonywał adresatów o odkupieńczej roli śmierci Chrystusa. W 5, 9 znajdujemy więc Pawłowy klucz do odczytania sensu krzyżowej śmierci Chrystusa.

Niewątpliwie ἐν τῷ αἵματι nawiązuje bardzo wyraźnie do kultu ofiarniczego. Pod względem syntaktycznym jest to najprawdopodobniej dativus instrumentalis, wskazujący na to, że usprawiedliwienie dokonało się za pomocą krwi Chrystusa¹³. O jaki typ ofiary tutaj jednak chodzi? Najlepszym komentarzem do Rz 5, 9 są słowa samego Pawła z kontekstu uprzedniego 3, 23-25a: „Wszyscy bowiem zgrzeszyli i pozbawieni są chwały Bożej, a dostępują usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Chrystusie Jezusie. Jego to ustanowił Bóg narzędziem przebłagania dzięki wierze mocą Jego krwi”. Wydaje się, że nie chodzi tutaj Pawłowi o odniesienie ofiary krzyżowej Chrystusa do promowanej w owym okresie koncepcji teologicznej męczeństwa. Jak to wykazaliśmy gdzie indziej, ta idea męczeństwa, znajdująca swoje odzwierciedlenie w 2 i 4 Księdze Machabejskiej, jest zdominowana przez elementy polityczne – męczennik ginie z rąk prześladowcy, by przyczynić się do wyzwolenia narodu¹⁴. Paweł nie odwołuje się tutaj również, naszym zdaniem, w sposób bezpośredni, do teologii przymierza. Chodzi tutaj raczej o odczytanie śmierci krzyżowej Chrystusa, jako ofiary towarzyszącej zawarciu przez Boga nowego przymierza z ludzkością¹⁵. Istotnie krwawa ofiara była kluczowym elementem zawaricia przymierza, jednakże w 5, 9 Paweł mówi o „usprawiedliwieniu we krwi”. Skutkiem Chrystusowej krwawej ofiary ze swojego życia ma być to, że dzięki tej ofierze ludzie doznają usprawiedliwienia ze swoich grzechów, co w konsekwencji pozwala im nawiązać z Bogiem nową relację,

13 Zob. J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 257. 268.

14 Zob. J. Kręciđło, *Il concetto di 'martirio ebraico'*, PIB: Roma 2003 (nieopublikowany artykuł).

15 W 1 Kor 11, 25 (τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι) „krew Chrystusa” wyraźnie odnosi się do nowego przymierza i, na co warto zwrócić szczególną uwagę, łączy się z celebracją Eucharystii.

tnz. pojednać się z Nim. Po tej linii idzie dalsza argumentacja Pawła w 5, 10-11 na temat pojednania. Tak więc w w. 9 Paweł przekonuje adresatów, że śmierć krzyżowa Chrystusa, stała się ofiarą przebłagalną za grzechy całej ludzkości, która dzięki Jego krwi została raz na zawsze usprawiedliwiona i pojednana z Bogiem (por. 3, 23-25).

W dalszej części wersetu 9 Paweł wyjaśnia, że dzieło zbawienia ludzkości nie jest jeszcze zakończone: *σθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς* (zostaniemy zbawieni przez Niego od gniewu). Usprawiedliwienie, dokonane przez krzyżową śmierć Chrystusa, ma skutkować również w dalszej przyszłości. Czasownik *σθησόμεθα* występuje tutaj w czasie przyszłym i w stronie biernej, co wskazuje na to, że obietnica zbawienia dotyczy przyszłości i że ludzie mają być jej beneficjentami. Pojawiają się tutaj kolejne pytania: O jakiej przyszłości mówi tutaj Apostoł i na czym to zbawienie ma polegać? Kluczowe, dla właściwej odpowiedzi na te pytania jest odpowiednie odczytanie wyrażenia *ἀπὸ τῆς ὀργῆς* (od gniewu). Rzeczownik *ὀργή* występował już kilkakrotnie w Liście do Rzymian – 1, 18; 2, 5. 8; 3, 5; 4, 15 – a w dalszym kontekście jeszcze w 9, 22; 12, 19; 13, 4. 5. We wszystkich tych wystąpieniach rzeczownik ten odnosi się wyraźnie do „dnia gniewu”. W 2, 5 mamy wyrażenie *ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς*, które wyraźnie wskazuje, że chodzi tu o dzień sądu ostatecznego. Dla wierzących w Chrystusa nie ma ten dzień być dniem lęku i potępienia, lecz dniem ostatecznego przyjęcia daru zbawienia (czasownik *σώζω* w stronie biernej). Jest to dzień, którego wyznawcy Chrystusa powinni oczekiwać z nadzieją, która „zawieść nie może, ponieważ miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany” (5, 5)¹⁶. Werset 9 jest więc streszczeniem

16 Obraz wylania Ducha zaczerpnął Paweł najprawdopodobniej z J1 3, 1-2: „I wyleję potem Ducha mego na wszelkie ciało, a synowie wasi i córki wasze prorokować będą, starcy wasi będą śnili, a młodzieńcy wasi będą mieli widzenia. Nawet na niewolników i niewolnice wyleję Ducha mego w owych dniach”. Być może Apostoł odwołuje się tutaj również do obietnicy danej przez Boga w Ez 36, 26-27: „I dam wam serce nowe i ducha nowego tchnę do waszego wnętrza, odbiorę wam serce kamienne, a dam wam serce z ciała. Ducha mojego chcę tchnąć w was i sprawić, byście żyli według moich nakazów i przestrzegali przykazań, i według nich postępowali”.

Pawłowego kerygmatu, którego specyfika polega na tym, że odkupieńcza śmierć Chrystusa jest skutecznym narzędziem zbawienia, obejmującego przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. W Pawłowej argumentacji w wersecie 9 możemy dopatrzeć się wskazania na dwa etapy zbawienia¹⁷. Pierwszy z nich polega na byciu sprawiedliwym/usprawiedliwionym (δικαιώω) przez Boga, drugi zaś będzie zasadał się na ostatecznym przyjęciu zbawienia w dniu sądu (σώζω)¹⁸. Jednakże bliższa analiza wystąpień tych czasowników w Rz pokazuje, że δικαιώω czasami wskazuje na zbawienie w dniu sądu (np. 2, 13), σώζω zaś, w innych listach Corpus Paulinum często odnosi się do zbawienia w obecnym czasie (np. 1 Kor 1, 18; 15, 2; 2 Kor 2, 15). Słuszna wydaje się więc propozycja Jamesa Dunna, by interpretować δικαιώω i σώζω jako dwa różne obrazy tej samej rzeczywistości zbawienia, która jest procesem, zmierzającym do ostatecznej realizacji w dniu sądu¹⁹.

Wersety 10-11 są Pawłowym komentarzem, wyjaśniającym ideę Bożego zbawienia w Chrystusie, streszczoną w w. 9. Do wyjaśnionych powyżej kategorii usprawiedliwienia i zbawienia Apostoł dodaje trzecią – pojednanie – którą wstawia w miejsce „usprawiedliwienia”. Wprowadzona tutaj idea pojednania ma być więc dla Pawła sposobem na pełniejsze wyjaśnienie chrześcijanom z Rzymu orędzia zbawienia w Chrystusie. Podobnie, jak w wersecie poprzednim Apostoł używa tutaj w argumentacji pierwszej osoby liczby mnogiej. Jest to sposób jego komunikacji z Kościołem rzymskim – „my = ja i wy”. Kontekst tych wypowiedzi wskazuje jednakże, iż Paweł nie kieruje swojego nauczania jedynie do chrześcijan z Rzymu, lecz pisze o powszechnej sytuacji, dotyczącej wszystkich ludzi.

Pierwotny stan ludzkości ukazuje Apostoł w 5, 10 za pomocą wyrażenia ἐχθροὶ ὄντες (będąc wrogami)²⁰. Nie chodzi tutaj o wrogość pomie-

17 W różnych nurtach ówczesnego judaizmu panowało przekonanie o dwuetapowości zbawienia. Tylko ten, kto stał się sprawiedliwy mógł oczekiwać od Boga zbawienia. Ta dwuetapowość w judaizmie dotyczyła jednak doczesności. Zob. np. Syr 34, 13; 1 Hen 5, 6; Testament Neftalego 10, 1; 1QpHab 8, 1-3.

18 Zob. J. Reumann, et als., *Righteousness in the New Testament*, Philadelphia: Fortress 1982, 82. 213.

19 Zob. J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 257n.

20 Biblia Tysiąclecia zamiast „wrogami” tłumaczy tutaj „nieprzyjaciółmi”. Źródło-słów grecki wskazuje tutaj jednakże na wrogość. Przemawia za tym również logi-

dzy ludźmi, lecz o wrogość w relacji Bóg-człowiek. Określenie to należy interpretować w kontekście Pawłowego opisu kondycji natury ludzkiej, zapoczątkowanego już w 1, 18. Apostoł określa ją jako bezbożną, nieprawą i grzeszną, zasługującą przez to na gniew Boży. Z natury więc, co Apostoł podkreślał mocno w 5, 6-8, człowiek był grzesznikiem i nieprzyjacielem Boga. Należy tutaj również zapytać, czy ten pierwotny stan wrogości oznacza dla Pawła tylko wrogość człowieka wobec Boga, czy też również jakiś rodzaj wrogości Boga wobec ludzkości. Występujące w 1, 18 wyrażenie ὀργῆ θεοῦ oraz tematyka Bożego gniewu w bezpośrednim kontekście uprzednim w. 9 (zob. powyżej) wskazują na to, że również po stronie Boga mogła występować wrogość wobec ludzkości, wyrażająca się w gniewie²¹. Oczywiście należy mieć świadomość języka antropomorficznego, którym Paweł się tutaj posługuje. Zagadnienie to jest ważne, gdyż rzutuje na Pawłową koncepcję pojednania. Jeżeli wrogość nie jest wzajemna, tzn. występuje tylko po stronie człowieka, pojednanie polega na przemianie, która ma się dokonać tylko po jednej stronie konfliktu. Jeżeli zaś również Bóg przejawia w jakiś sposób wrogość wobec ludzkości, On także potrzebuje pojednać się z ludzkością.

Dalsza część wersetu 10 zawiera istotne elementy Pawłowej koncepcji pojednania. Na początku Apostoł stwierdza, że „zostaliśmy pojednani z Bogiem” (κατηλλάγημεν τῷ θεῷ). Forma czasownika κατηλλάγημεν – indicativus aoristi passivi, wskazuje wyraźnie, że Paweł widzi ludzkość jako „odbiorcę” pojednania. Człowiek jest tutaj biernym uczestnikiem, który bez swojego udziału, poprzez jedno wydarzenie²², został pojednany. Odbiorcą czynności pojednania jest Bóg (τῷ θεῷ). Struktury syntaktyczne sugerują tutaj, że zarówno ludzkość, jak i Bóg są w pojednaniu elementami statycz-

ka całej wypowiedzi: zmiana statusu człowieka spowodowana zbawczą ofiarą Chrystus nie doprowadziła do „przyjaźni” człowieka z Bogiem, lecz do „pojednania” zwaśnionych stron.

21 Taką opinię wyrażają np. M. Wolter, *Rechtfertigung und zukünftiges Heil: Untersuchungen zu Röm 5: 1–11*, 86; R.P. Martin, *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*, 144.

22 Podstawowy aspekt aorystu jako jednorazowej czynności dokonanej w przeszłości wydaje się tutaj najlepiej pasować do kontekstu.

nymi. Przemiana, która ma polegać na zmianie statusu, ma się dokonać tylko po stronie ludzkości. Stąd można wyciągnąć wniosek, że Bóg nie był wrogi wobec ludzkości (zob. powyżej)²³. Wniosek ten jest również poparty przez codzienne rozumienie pojednania w świecie grecko-rzymskim. Czasownik *καταλλάσσω* wywodzi się z języka potocznego, gdzie oznaczał przywrócenie zachwianej poprzez zadłużenie (handel) lub występki (relacje społeczne) jednej ze stron, równowagi w relacjach międzyludzkich. Pojednanie polegało na zlikwidowaniu przyczyny zachwiania tej relacji. W takim rozumieniu tylko jedna ze stron była „winna” i ona miała podjąć czynności pojednawcze. W Rz 5, 10 winna leży po stronie grzesznej ludzkości (kontekst), Bóg zaś jest tutaj stroną „pokrzywdzoną”, z którą należy się pojednać.

Oryginalność i nowość Pawłowej koncepcji pojednania polega na tym, że według Rz 5, 10 to nie człowiek podjął inicjatywę pojednania. Ludzkość już została pojednana z Bogiem (*κατηλλάγημεν*), bez swojego udziału. Paweł wyjaśnia, że dokonało się to „przez śmierć Jego Syna” (*διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ*). Apostoł nie wyjaśnia tutaj jednak do końca najważniejszej sprawy: Kto jest podmiotem dokonującym pojednania? Tak sformułowane wyrażenie *διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ* sugeruje, że Chrystus, poprzez swoją śmierć, stał się „narzędziem” pojednania, ale nie jego sprawcą. Z kontekstu można się jednak domyślać, że Paweł zakłada tutaj, iż jego czytelnicy są świadomi, iż inicjatorem i sprawcą pojednania jest sam Bóg, z którym ludzkość już została pojednana²⁴. J.A. Fitzmyer bardzo trafnie streszcza koncepcję pojednania zawartą w analizowanym fragmencie: „pojednanie oznacza przywrócenie obcego, dalekiego Bogu grzesznika do przyjaźni i bliskiej wspólnoty z nim”²⁵.

Pawłowe wypowiedzenie o pojednaniu z 5, 10a jest paralelne do 5, 9a:

23 Przestroga J. Dunna wydaje się jednak tutaj godna najwyższej uwagi: „because God is the reconciler he does not cease to be judge” – „Bóg nie przestaje sędzić dlatego, że jest pojednawcą”: J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 260.

24 Odpowiada to Pawłowej koncepcji pojednania wyeksponowanej w 2 Kor 5, 18-21. Zob. też J.A. Fitzmyer, *Teologia świętego Pawła*, w: *Katolicki komentarz biblijny*, red. wyd. polskiego W. Chrostowski, Vacatio: Warszawa 2004, 2157.

25 J.A. Fitzmyer, *List do Rzymian*, 1281.

δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ (5, 9a)

κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (5, 10a)

Widać tutaj wyraźnie, że analizowane wcześniej wyrażenie ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ jest tożsame treściowo z διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Tak więc, zarówno usprawiedliwienie, jak i pojednanie ludzkości z Bogiem dokonało się poprzez ofiarę krzyżową Chrystusa. Pojawia się więc pytanie jaką różnicę widzi Paweł pomiędzy tymi dwoma rzeczywistościami, które zestawia paralelnie, jako etapy zbawienia. Zarówno jedna, jak i druga czynność są wyrażone w stronie biernej, w aoryście – odnoszą się do tego samego historycznego zdarzenia męki Chrystusa. Wdaje się, że w istocie Paweł mówi tutaj o jednej i tej samej rzeczywistości zbawienia, używając nieco innych metafor²⁶. Przy pomocy czasownika δικαιώω kładzie nacisk na ofiarniczoprawny aspekt śmierci Chrystusa – przebłaganie i uchronienie przed sądem. Natomiast czasownik καταλλάσσω eksponuje aspekt relacyjny – naprawa zniszczonej przez grzech relacji Bóg-człowiek. Takie zestawienie przez Pawła kluczowego dla judaizmu pojęcia usprawiedliwienia, prezentującego zbawienie w kategoriach ofiarniczych, z pojęciem pojednania, mającym bardziej świecki i osobowościowy charakter, należy widzieć jako przejaw tendencji uniwersalistycznych w przekazie Ewangelii przez Apostoła Narodów²⁷. Paweł nadaje w ten sposób „językowi usprawiedliwienia” bardziej uniwersalistyczny, ogólnoludzki charakter.

W 10a Paweł pisze, że ludzkość została pojednana z Bogiem przez śmierć Jego Syna. Należy zwrócić uwagę, że Apostoł używa tutaj tytułu „Syn” (υἱός). Nadaje to ofierze krzyżowej specjalnej wartości. Nie jest to w oczach Pawła ofiara Chrystusa – Mesjasza wybranego przez Boga, lecz ofiara Ojca, który składa w ofierze swojego Syna, by pojednać ludzkość ze sobą (zob. powyżej).

26 J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 259 przestrzega, by nie czynić zbyt daleko idących rozróżnień pomiędzy Pawłowym rozumieniem usprawiedliwienia i pojednania w Rz 5, 9-11 i radzi by traktować je ekwiwalentnie.

27 Por. E. Käsemann, *Some Thoughts on the Theme 'The Doctrine of Reconciliation in the New Testament'*, w: *The Future of Our Religious Past*, English transl. and ed. J.M. Robinson (Festschrift for R. Bultmann), London 1971, 56-59; R.P. Martin, *Reconciliation: A Study of Paul's Theology*, 152-154.

Istotne dla eksploracji tematyki pojednania w Rz 5, 9-11 jest również dostrzeżenie paralelizmu pomiędzy 9b i 10b:

(9b) σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς

(10b) καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ

Participium aoristi passivi καταλλαγέντες ukazuje pojednanie ludzkości z Bogiem jako rzeczywistość dokonaną w przeszłości²⁸. Z kontekstu jednakże wynika, że aspekt tego czasownika powinien być tutaj widziany nie jako „punkt w czasie”, lecz jako aoryst o odcieniu perfektywnym. Chodziłoby Apostołowi o to, że aktualny stan ludzkości (νῦν w 9a) jest skutkiem jednorazowej ofiary krzyżowej Chrystusa, poprzez którą ludzkość została pojednana z Bogiem. Czasownik σωθησόμεθα w 10b ma taką samą formę i treść, jak w 9b. Paralelizm pomiędzy 9b i 10b pozwala nam odnieść wyrażenia δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς i ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ do tej samej rzeczywistości. Wyrażenie ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ odnosi się więc do zbawienia w dniu sądu ostatecznego (zob. powyżej). Podczas, gdy w 9b Paweł akcentował sądowniczy wymiar zbawienia w dniu ostatecznym, w 10b zbawienie łączy Apostoła z udziałem w życiu Chrystusa. Przyimki διὰ i ἐν odpowiednio w 9b i 10b wyrażają nieco inne aspekty zbawienia w Chrystusie. Διὰ akcentuje pośrednictwo Chrystusa w ostatecznym zbawieniu i skuteczność Jego ofiary krzyżowej w obliczu sądu ostatecznego. Natomiast przyimek ἐν w 10b kładzie nacisk na udział człowieka „w życiu Chrystusa”²⁹. W ten sposób ostateczne zbawienie jest ukazane w dwóch dopełniających się wymiarach – już nie tylko w kategoriach sądu, lecz także jako uczestnictwa w życiu Chrystusa. W kontekście Pawłowego kerygmatu z łatwością można ustalić o jakie „życie” tutaj chodzi. Jest to życie Chrystusa zmartwychwstałego. Ostatecznie więc zbawienie człowieka polegać będzie na dzieleniu życia z Chrystusem zmartwychwstałym³⁰. To przyszłe dzielenie życia z Chrystusem zestawia Paweł z obecnym stanem pojednania za pomocą wyrażenia πολλῶ μᾶλλον (o ileż bardziej). Nie deprecjonuje w ten sposób

28 Zob. J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, 1428.

29 Inaczej J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 260, który uważa, że mamy tutaj do czynienia tylko z tzw. *variatio locutionis*, tzn. ze zmianami czysto stylistycznymi.

30 Por. J.A. Fitzmyer, *List do Rzymian*, 1281.

zbawczych skutków śmierci Chrystusa dla terażniejszości wierzących, pokazuje jednakże, że zmartwychwstanie i życie wieczne z Chrystusem jest czymś o wiele ważniejszym i pewnym.

W wersecie 11 Paweł podsumowuje całą swoją argumentację rozwijaną w perykopie 5, 1-11. Dwa kluczowe dla Apostoła w w. 11 terminy to *καυχάομαι* (obecny wcześniej w ww. 2-3) oraz *καταλλαγή*, które nawiązują do wystąpień czasownika *καταλλάσσω* w w. 10. W wersecie 11 Paweł kieruje myśli adresatów do ich „hodie” – to znaczy do świadomego przeżywania daru pojednania w codzienności ich życia. Zastosowane na początku w. 11 wyrażenie *οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καί* (nie tylko, lecz także) ma dużą siłę retoryczną. Apostoł zestawia tutaj i ewaluuje dwa etapy zbawienia. Pierwsza część *οὐ μόνον δέ* odwołuje się do życia wiecznego, jako ostatecznego etapu zbawienia człowieka (9b i 10b). Druga zaś część *ἀλλὰ καί* zestawia ten ostateczny etap z chrześcijańską codziennością, o której mówi w w. 11. Ze struktury wyrażenia *οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καί* można wyciągnąć wniosek, że nadzieja zmartwychwstania jest widziana przez Pawła jako fundament i punkt odniesienia dla chrześcijańskiego przeżywania codzienności. Jednocześnie wierzący w Chrystusa (tematyka wiary została wprowadzona przez Pawła w 5, 1) powinien przeżywać świadomie swoją chrześcijańską codzienność. Ma to polegać na przeżywaniu na co dzień daru pojednania. Dar pojednania nie jest bowiem dla Apostoła tylko rzeczywistością historyczną, lecz uobecnia się on w życiu wierzących. Paweł pisze: *νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν* (teraz otrzymaliśmy pojednanie). Przysłówek *νῦν* (teraz) nawiązuje tutaj wyraźnie do swojego poprzedniego wystąpienia w w. 9. W w. 9 *νῦν* wskazywał na rzeczywistość od teraz do ostatecznego zbawienia w dniu sądu. Tutaj zaś obejmuje czas od momentu krzyżowej ofiary Chrystusa, poprzez którą dokonano się pojednanie ludzkości, do obecnej chwili w życiu wierzącego. Wyrażenie *τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν* (otrzymaliśmy pojednanie) wskazuje wyraźnie na to, jak Paweł rozumie uczestnictwo człowieka w Bożym darze pojednania. Apostoł potwierdza tutaj prawdę, wyrażoną już w uprzednim wersecie, że człowiek nie jest autorem dzieła pojednania, lecz jego beneficjentem. Czasownik *ἐλάβομεν* ma tutaj formę aorystu, przez co Paweł wskazuje, że człowiek staje się beneficjentem pojednania w jednorazowym akcie. Nie wydarzyło się to w odległej prze-

szłości (na co wskazuje obecność i emfaticzna pozycja $\nu\acute{\upsilon}\nu$), lecz dokonuje się obecnie w życiu wierzących. Należy więc przyjąć dwa etapy w realizacji Bożego dzieła pojednania. Pierwszy etap to historyczne wydarzenie ofiarnej śmierci Chrystusa na krzyżu. Dzięki temu każdy człowiek, niezależnie od miejsca i czasu urodzenia, został wyzwolony z jarzma grzechu. Ta obiektywna rzeczywistość aktualizuje się dla konkretnego człowieka, dopiero na drugim etapie, to znaczy w momencie przyjęcia Bożego daru pojednania ($\tau\eta\acute{\nu}$ καταλλαγήν ἐλάβομεν). O jaki moment tutaj chodzi? Egzegeci poddający dokładnej analizie perykopę Rz 5, 1-11 dostrzegają w niej liczne elementy, świadczące o liturgicznym zastosowaniu tego tekstu³¹. Można stąd wnioskować, że konkretnym wydarzeniem, do którego Paweł odwołuje się w stwierdzeniu $\tau\eta\acute{\nu}$ καταλλαγήν ἐλάβομεν jest liturgiczny moment przyjęcia chrztu przez każdego wierzącego. Jest to moment osobistego wszczepienia się w mękę i śmierć krzyżową Chrystusa, czyli przyjęcia daru pojednania.

Liturgiczne tło widać również w stwierdzeniu Pawła z 5, 11 διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (przez Pana naszego Jezusa Chrystusa). Wyrażenie to stanowi jedno z najbardziej pierwotnych wyznań wiary i przetrwało do dziś jako typowa doksologia liturgiczna. Paweł świadczy tutaj wobec Rzymian, kim jest Ten, poprzez którego śmierć na krzyżu dokonało się ich pojednanie z Bogiem. Jest On ich Panem (κύριος), Zbawicielem (Ἰησοῦς) i Mesjaszem (Χριστός). Kiedy dodamy do tego tytuł Syn (υἰός) z wersetu poprzedniego okazuje się, że Paweł zebrał tutaj razem najważniejsze tytuły chryologiczne, co nadaje analizowanym wersetom szczególnego wymiaru teologicznego³².

Codziennosc chrześcijańska powinna wiec być przeżywana, zdaniem Pawła, przez wyznawców Chrystusa, ze świadomością bycia pojedymanym

31 Zwracają na to uwagę np. E. Käsemann, *Some Thoughts on the Theme 'The Doctrine of Reconciliation in the New Testament'*, passim; J.D.G. Dunn, *Romans 1-8*, 261.

32 To samo wyrażenie διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ znajdowało się już w uprzednim kontekście, w 5, 1. To wyznanie wiary stanowi więc rodzaj inkluzji „liturgicznej” dla treści teologicznej eksponowanej przez Apostoła w perykopie Rz 5, 1-11.

z Bogiem przez męczeńską śmierć Tego, kogo należy wyznawać jako Syna Bożego, Pana, Mesjasza i Zbawiciela. Świadomość ta powinna być dla chrześcijan powodem do „chlubienia się w Bogu” (καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ). Imiesłów καυχώμενοι występuje tutaj w czasie teraźniejszym, co należy rozumieć, że nie chodzi tutaj o jednorazowy akt, lecz „chlubienie się” ma być naturalnym „stanem” chrześcijanina przenikającym całą jego codzienność³³. Adresatem tej „chluby” chrześcijanina jest Bóg, autor pojednania. Chrystus zaś jest tym, przez którego/z powodu którego (διὰ) chrześcijanin się chlubi. Paweł wskazuje tutaj na Chrystusa jako na mediatora Bożego dary pojednania³⁴. Apostoł nie przedstawia jednak w Rz 5, 1-11 idyllicznej wizji chrześcijaństwa. W ww. 3-4 mówi bowiem o tym, że w codzienność chrześcijańską wplecione jest także cierpienie. Również ono ma być dla chrześcijanina powodem do chluby καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν (chlubimy się w uciskach/z ucisków: 5, 3). Odczytanie Pawłowej wypowiedzi na temat chlubienia się w Bogu z w. 11 w kontekście jego wcześniejszego stwierdzenia z 2, 17, o podobnej treści, dodaje nowej dynamiki jego argumentacji. W 2, 17 Paweł zwraca się bezpośrednio do Żydów, jako do tych, którzy chlubią się w Bogu z przynależności narodowościowej i z polegania na Prawie. W 5, 11 Apostoł ukazuje, że dla wierzących w Chrystusa istnieje już tylko jeden powód do chlubienia się w Bogu. Jest nim jedyny Pojednawca wszystkich, Jezus Chrystus. Wszyscy zostali pojednani z Bogiem przez krzyż Chrystusa i zdobyli nowy status, nową tożsamość względem Boga. Należy tutaj pamiętać, że List do Rzymian jest pismem adresowanym przez Pawła do chrześcijan w Rzymie, którzy byli w znacznej większości Żydami. Przyjmując wiarę w Chrystusa wnieśli w chrześcijaństwo cały swój bagaż ideologiczny judaizmu. Dla Żyda Prawo było powodem do dumy i chluby, jego zaś wierne przestrzeganie dawało gwarancję zbawienia. Chrystus wnosi nową ekonomię zbawienia, które dokonało się poprzez Jego śmierć na krzyżu. Żyd, który z wiarą przyjmował kerygmat o śmierci i zmartwychwstaniu

33 Na temat Pawłowego rozumienia „chlubienia się” przez wierzących w Chrystusa zob. J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, 1429; J.A. Fitzmyer, *List do Rzymian*, 1281.

34 We fragmencie Rz 5, 1-11 mediacyjna funkcja Chrystusa jest wyeksponowana również w wersetych 1. 2. 9. 10.

Chrystusa, stawał się beneficjentem daru pojednania, uwalniał się od jarzma Prawa i mógł odtąd żyć nadzieją zmartwychwstania i życia wiecznego. To właśnie, zdaniem Pawła, było największym powodem do chlubienia się.

PODSUMOWANIE

Wersety 9-11 wyrażają w sposób pełny Pawłowy kerygmat: Chrystus, Syn Boży, z woli Ojca, złożył swoje życie w krwawej ofierze krzyża, by usprawiedliwić i pojednać ludzkość z Bogiem. Aktualny stan życia człowieka jest udziałem w tym dziele i charakteryzuje się posiadaniem Bożego pokoju i miłości rozlanej w sercach przez Ducha Świętego. Widać tutaj wyraźnie Pawłową teologię Trójcy Świętej. Życie chrześcijańskie, już tu na ziemi, polega więc na udziale w wewnętrznym życiu samego Boga³⁵. Dopelnienie Bożego dzieła zbawienia dokona się w dniu sądu ostatecznego, kiedy to wierzący dostąpią pełnego udziału w życiu Chrystusa zmartwychwstałego. Proces zbawienia obejmuje więc udział wierzącego zarówno w śmierci, jak i zmartwychwstaniu Chrystusa³⁶. Obecny – ziemski – etap życia człowieka jest etapem pojednania z Bogiem, poprzez udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Jednocześnie życie chrześcijańskie jest życiem w nadziei osobistego zmartwychwstania, której celem jest posiadanie pełni życia w Chrystusie³⁷.

35 Por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, 332.

36 Zob. J.D.G. Dunn, *Jesus and the Spirit*, London 1975, 326–338. Pod względem strukturalnym rozdziały 5–8 stanowią ekspozycję 5, 1-11. Zob. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, 331. Temat zbawienia wierzących poprzez udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa rozwija Apostoł w dalszych rozdziałach swojego listu (zwłaszcza 6, 3-11; 7, 4; 8, 17).

37 Tematyka chrześcijańskiej nadziei jest kluczowa dla interpretacji Rz 5, 1-11. Słownictwo (ἐλπίς) obecne jest np. w ww. 2. 4. 5. O zmartwychwstaniu, jako o ostatecznym celu ludzkiej egzystencji mówi Paweł w Rz np. w: 6, 5.8; 8, 11.

SUMMARY

Fr. Janusz Kręcidło MS

RECONCILIATION WITH GOD IN ROM 5, 9-11 AS A KEY ELEMENT OF PAUL'S KERYGMA OF SALVATION OF HUMANKIND IN CHRIST

Key words for Paul's idea of reconciliation in Rom 5, 9-11 are καταλλάσσω and καταλλαγή. The unit Rom 5, 9-11 is a culmination of the Apostle's kerygmatic argumentation developed in the bridge section Rom 5, 1-11. Paul's idea of reconciliation is structurally inscribed in – and thus very strongly related to – the main themes of salvation and righteousness. In fact the Apostle's teaching about reconciliation in Rom 5, 9-11 cannot be properly understood apart from the kerygmatic context. Paul's kerygma of humanity's salvation is that Christ, the Son of God, out of God's will gave his life on the cross as a sacrifice to justify and to reconcile humankind with its Creator. The present state of human existence consists of living the gift of reconciliation. This is to be interpreted as having a share in the salvific act of Christ and is characterized by living in God's peace and love poured out by the Holy Spirit. The last important element of Paul's teaching in Rom 5, 9-11 is that reconciliation is a process that will be finally fulfilled on the day of judgment which should be expected with hope by Christian believers. It will be the day of final salvation and of sharing the fullness of life with the risen Christ.